

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Газін В. В. III Міжнародна наукова конференція істориків-литуаністів у Кам'янці-Подільському / В. В. Газін // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2014. – Т. 21. – 672 с.
2. Юга О. А. Ставлення литовської еліти до розгортання Національно-визвольної боротьби на теренах України в першій половині 1648 року: постановка проблеми / О. А. Юга // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського*. – К. : Інститут історії України НАН України, 2015. – Т. III. – 396 с.
3. Степанков В. С. Повстання 1648 року у Великому Князівстві Литовському: проблема типології (дискусійні нотатки) / В. С. Степанков // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського*. – К., Інститут історії України НАН України, 2013. – Т. II. – 292 с.
4. Степанков В. С. Велике князівство Литовське у політичних планах Богдана Хмельницького (1648 – перша половина 1649 рр.) / В. С. Степанков // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського / НАН України*. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України. – 2009. – Т. I. – 224 с.
5. Верстюк В. В. Военні дії 1648–1649 рр. на теренах Великого князівства Литовського в оцінці М. Костомарова / В. В. Верстюк // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського*. – К. : Інститут історії України НАН України, 2015. – Т. III. – 396 с.
6. Гурбик А. О. Український Гетьманат та Велике князівство Литовське у військово-політичному протистоянні 1651 р.: Друга Лоевська битва / А. О. Гурбик // *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського*. – К. : Інститут історії України НАН України, 2015. – Т. III. – 396 с.

УДК 93/94

ЖІНКА У ВЕЙМАРСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Д. О. Резник, А. О. Лягуша

Анотація. У даній статті розглядається положення німецької жінки у Веймарській республіці (1919–1933), вплив демократичних процесів Листопадової революції 1918 року на її соціальний статус. Метою роботи є дослідження ролі жінки у Веймарській республіці; аналіз динаміки змін, що відбулися у її становищі у порівнянні з Німецькою імперією. Дослідження ґрунтується на методах дедукції та порівняння, принципі історизму. Результати, отримані в роботі, пов'язані з виявом змін, що відбулися з жіночою спільнотою завдяки тимчасовій демократизації німецького суспільства.

Ключові слова: жінка, Веймарська республіка, демократія, Листопадова революція.

Німецька імперія, що існувала з 1871 року, мала монархічні та консервативні традиції, що впливали не тільки на політику, а й на повсякденне життя всього суспільства. Не зважаючи на те, що Велика французька революція 1789 року ставила людину на перше місце та проголошувала ідеали свободи та рівності, вони стосувалися лише чоловічої статі. Жінка ж знаходилася під сильним впливом традиційної системи уявлень і виступала як соціально залежна та, фактично, безправна. Чим нижче був соціальний статус жінки, тим менше прав та можливостей вона мала, а сам статус визначався спочатку положенням батька, а потім – чоловіка. Революція 1848–1849 років, яка носила демократичний характер, стала поштовхом до підняття суспільно-політичного руху за права жінок. 1865 року у Лейпцизі було засновано жіноче об'єднання «Загальний германський жіночий союз», кількість якого виросла з 65 членів спочатку до 70 тисяч у 1901 році [1]. У листопаді 1918 року відбулися чергові революційні події, але цього разу вони були спрямовані проти кайзерівського консервативного режиму та монархії. Друга Німецька імперія була повалена і була встановлена Веймарська республіка (1919–1933), що мала стати першою німецькою демократією. Чи вплинули демократичні процеси на становище жінки? Новизною нашого дослідження є те, що проблема положення жінки в німецькій історії не є дослідженою серед українських науковців на достатньому рівні. Історіографія даної проблеми є обмеженою. Серед основних закордонних дослідників цього питання

слід назвати Анну Шулер, Сюзанну Герцог, Анну Хогенойер та Хелен Бок. На пострадянському просторі це питання досліджує Тетяна Малахова.

Перша світова війна та революція 1918 року стали головними факторами впливу на німецьку жіночу спільноту. Втрати Німеччини під час війни склали більше ніж півтора мільйони чоловік, тому жінки були вимушені перебрати на себе частину прийнятих «чоловічих» занять. Хелен Бок наводить цифру до 50 тисяч жінок, які брали участь у Першій світовій війні у якості медсестр, телефоністок, працювали на військових заводах, вони значно вплинули на появу робітничого руху в Німеччині[2]. Саме це, а також потреба у демократичній конституції, зумовили те, що з 1918 року (фактично, з 1919 року) німецька жінка вперше отримала виборче право [3]. Однак, бюлетені видавалися з метою перевірити «політичну обізнаність жінки», тому існували так звані «жіночі» та «чоловічі» бюлетені. Вже після 20-х років жінки вперше потрапили до рейхстагу та місцевих органів влади, де намагалися втримати своє право на політичний вибір. «Вперше в Німеччині жінка як вільна і рівна може говорити з народом... Сьогодні у жінок є належне їм право громадянок держави», – проголосила депутатка Національного зібрання від SPD Марія Юхач [4]. Жінки представляли, здебільшого, партії демократично-ліберальної спрямованості, були й ті, які підтримували праворадикальний рух.

Внаслідок подій Першої світової війни німецьке суспільство охопили націоналістичні ідеї, що передусім поширювалися колишніми військовими, консервативно налаштованими інтелектуалами, а також політичними союзниками кайзерівського режиму Вільгельма II. Після Листопадової революції, націоналізм та реваншизм підбурювався намаганнями влади побудувати так звану «нав'язану демократію». Варто зазначити, що, не зважаючи на досить велике переважання чоловіків у праворадикальних партіях, жінки також були залучені до руху. Найяскравішим проявом цього став «Союз королеви Луїзи», названий на честь пруської королеви-консорта Луїзи. Кристіан Штреобел зазначає, що чисельність жінок у цій організації досягала двохсот тисяч [5]. «Союз Луїзи» співпрацював із Сталевим шоломом, підтримуючи їх націоналістичну та антисемітську ідеологію. Марія Нетц, голова «Союзу», потрапила до веймарського Рейхстагу у 1920 році, а засновниця руху, баронеса Шарлотта фон Хадельн, брала участь у дискусіях щодо расової та етнічної політики республіки [6].

Втім поза політикою «нова німецька жінка» (саме таку назву вона отримала в німецькій історіографії після Листопадової революції) була представлена лише колишніми аристократичними колами. Окрім можливості політичної участі, «нові жінки» змінюють і тілесні практики, моду, заняття. Вони могли дозволити собі короткі спідниці та навіть заняття такими «чоловічими» видами спорту, як гольф та теніс. Вони керували домашньою прислугою, підтримували імідж свого заможного чоловіка. Незамужні жінки намагалися реалізувати себе в інтелектуальній сфері. З 1920-х років жінки отримують право вільно навчатися у вищих навчальних закладах, на рівні з чоловіками. Але спочатку це було доступно лише дочкам заможних батьків, діти незабезпечених батьків такої змоги не мали. Першими жінками-професорками стали Маргарита Врангель (1923 рік), професорка кафедри живлення рослин Гогенгеймського університету, професорка Йенського університету Матильда Фаерінг, Ліза Мейтнер, професорка Берлінського університету, ядерний фізик за фахом. 1924 року професоркою того ж університету стала Шарлотта Лобушер. Таким чином, жінки поступово долучалися до наукового товариства республіки, що викликало неоднозначні реакції серед їхніх колег-чоловіків. Жіночий інтелектуальний рух був представлений Рікардою Хук, письменницею та поетесою, активною діячкою Мюнхенського жіночого руху. Її ідейною натхненницею була Гертруда Боймер, депутатка, громадська діячка. Боймер закінчила Берлінський університет, де вивчала філософію, соціологію та педагогіку. Після 1926 року вона працювала у Лізі націй, у комісії з соціальних та гуманітарних питань. Емма фон Едігі – представниця веймарського літературного кола, зверталася у своїх романах до жіночої проблеми, а також проблеми шлюбу. Письменниця Аннета Кольб зверталася до пацифістичних

мотивів, виголошуючи думки про можливість союзу Веймарської республіки із Францією задля формування ядра майбутньої Європи [7].

Жінка-робітниця, на відміну від свого чоловіка, продовжувала паралельно займатися господарськими справами. Хелена Бок наводить дані, за якими 40 % працюючих жінок були задіяні у сільськогосподарських роботах, 32 % – у торгівлі, 33 % працювали на державній службі. Не зважаючи на ці досить значні цифри, жінки отримували нижчу за чоловіків заробітну платню. Це пояснювалося, здебільшого, консервативністю німецького суспільства, де жінка-робітниця розглядалася як «неприродне явище». Робота для жінки вважалася тимчасовою – проміжок часу між школою та шлюбом. Ситуацію загострювало і те, що лише невелика кількість жінок входила до профспілок (у 1920 році ця цифра становила 21 %, а до 1930 року вона лише знижувалася) [8]. Радикальні сили вбачали в жінці, яка працює, загрозу для всього народу, але модернізація виробництва торкнулася і ролі жінки. Так, у статті журналу «Neues Frankfurt» зазначалося, що «жінка має відчувати, що старий, відсталий спосіб ведення господарства є перепоною не тільки її власного розвитку, а й розвитку всієї сім'ї» [9].

Таким чином, демократичні процеси у Веймарській республіці помітно вплинули на становище жінки у суспільстві. Це виявилось у наданні жінкам виборчого права, та права участі у політичному житті республіки (при чому, і в праворадикальному в тому числі). Жінки могли отримувати вищу освіту, а також займатися наукою, працювати майже у будь-яких виробничих сферах. Але, не зважаючи на ці успіхи, консервативне за своєю суттю німецьке суспільство негативно сприймало покращення положення жінки. Політичні сили намагалися позбавити жінку права голосу, та права на участь у житті держави, що і станеться після 1933 року, коли до влади прийдуть нацисти. Однак, жіночі надбання за декілька десятиліть Веймарської республіки дозволили жінкам заявити про власні проблеми та вперше в німецькій історії змінити своє нерівноправне положення.

Аннотация. В данной статье рассматривается положение немецкой женщины в Веймарской республике (1919 – 1933), влияние демократических процессов Ноябрьской революции 1918 года на её социальный статус. Целью работы является исследование роли женщины в Веймарской республике; анализ динамики изменений, которые произошли в её положении по сравнению с Германской империей. Исследование основывается на методах дедукции и сравнения, принципе историзма. Результаты, полученные в работе, связанные с обнаружением изменений, произошедших с женским сообществом благодаря временной демократизации немецкого общества.

Ключевые слова: женщина, Веймар, демократия, Ноябрьская революция.

Abstract. This paper examines the position of a German woman in the Weimar Republic (1919 – 1933), the influence of the democratic processes of the November Revolution of 1918 on her social position. The aim is to study the role of women in the Weimar Republic; Identification (or undiscovered) of the changes that occurred in its situation compared with the German Empire. The study is based on methods of deduction and comparison, the principle of historicism. The results obtained in the work related to the detection of changes that have occurred with the women's community due to the temporary democratization of German society.

Keywords: woman, Weimar, democracy, November Revolution.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Schüler. A Bubikopf und kurze Röcke / A. Schüler. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bpb.de/gesellschaft/gender/frauenbewegung/35265/weimarer-republik?p=0>
2. Boak H. Women in the Weimar Republic / Helen Boak. – Manchester, 2013. – 355 с. – (Manchester University Press).
3. Dortch J. Kathe Kollwitz: Women's Art, Working-Class Agitation, and Maternal Feminism in the Weimar Republic [електронний ресурс]. URL: http://etd.gsu.edu/theses/dortch_jamie_j_200608_ma.pdf
4. Schüler. A Bubikopf und kurze Röcke / A. Schüler. – 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bpb.de/gesellschaft/gender/frauenbewegung/35265/weimarer-republik?p=0>
5. Streubel C. Frauen der politischen Rechten in Kaiserreich und Republik / C. Streubel. – 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://web.archive.org/web/20051124234831/http://hsr-trans.zhsf.uni-koeln.de/hsrretro/docs/artikel/hsr/hsr2003_589.pdf

6. D. Schoenbaum, Hitler's Social Revolution: Class and Status in Nazi Germany 1933–1939 (London: Weidenfeld and Nicolson, 1967), p. 187.
7. Wissenschaftlerinnen in der Geschichte Deutschlands [Електронний ресурс] // JAHRESBERICHTE FÜR DEUTSCHE GESCHICHTE (ANNUAL BIBLIOGRAPHY ON GERMAN HISTORY) – Режим доступу до ресурсу: <http://www.jdg-online.de/news/jdg-einblicke-wissenschaftlerinnen>.
8. Boak H. Women in the Weimar Republic / Helen Boak. – Manchester, 2013. – 355 с. – (Manchester University Press).
9. Neues Frankfurt. Fotografische sammlung von matthias matzak. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.neues-frankfurt.de/>
10. Винклер Г. А. Веймар 1918 – 1933: история первой немецкой демократии / Г. А. Винклер. – М.: РОССПЭН, 2013. – 878 с. – ISBN 978-5-8243-1719-0.
11. Herzog S. Die «Neue Frau» [Електронний ресурс] / Susanne Herzog // Deutsches Historisches Museum. – 2002. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/weimarer-republik/alltagsleben/neue-frau.html>.

УДК 930:94 (477,73)

ІСТОРИОГРАФІЯ БЛАГОДІЙНОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ: РАДЯНСЬКИЙ ВИМІР

О. О. Сергєєва, Н. Р. Темірова

Анотація. У статті представлено історіографічні матеріали з історії доброчинності у південних регіонах України радянського періоду, в яких йдеться про фундаторів доброчинних установ, зазначено їх соціальну приналежність, освітні заклади, заклади піклування, тенденції та особливості їх виникнення та розвитку. Визначено проблемні питання, а також висвітлено основні засади, на яких базувались праці радянських дослідників. Доброчинна діяльність на півдні України була важливою складовою суспільного життя, хоча вона звичайно не могла подолати усі проблеми в освітній, соціальній та культурній сфері власноруч, без підтримки держави.

Ключові слова: радянська історіографія, благодійність, Південна Україна, класовий підхід.

Традиція благодійності, яка протягом століть була важливою складовою суспільного життя в українських землях, сьогодні є актуальною як у науковому плані, так і в практичному застосуванні, що спонукає постійно звертатися до її історичного досвіду.

Метою даної розвідки є визначення кількості наукових праць радянського періоду, присвячених основним напрямкам доброчинності на Півдні України, та їх аналіз.

Уже за радянських часів А. І. Маркевич підготував змістовну статтю «З культурної минувшини Криму ХІХ в.: короткі нариси», яка була опублікована 1930 р. на сторінках «Збірника Історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук» [1]. Окремі нариси історик присвятив фундаторам перших доброчинних установ Таврійської губернії – О. С. Таранову-Белозьорову та А. Я. Фабру. Використавши біографічні відомості й архівні матеріали, науковець висвітлив життєві шляхи цих меценатів, реконструював історію філантропічних установ, заснованих на їхні кошти.

Після Жовтневого перевороту 1917 р., під час Всеросійського з'їзду комісарів соціального забезпечення, що відбувся улітку 1918 р., було вирішено видати декрет про націоналізацію майна благодійних товариств і установ [2, с. 325]. Відтоді опіка нужденних, боротьба з жебрацтвом і безробіттям стали виключно державною прерогативою. Радянська влада сприймала громадську добродійність лише як атрибут буржуазного суспільства. Позиція влади знайшла відображення у статті «Благотворительность» «Большой Советской Энциклопедии» видання 1927 р., де, зокрема, зазначалося: «Благодійність представляє собою явище, що притаманне лише класовому суспільству. Соціальному устрою СРСР чуже поняття благодійність» [3, с. 466–467]. Такі ідеологічні настанови призвели до практично повного припинення